

de verspreiding van onze cultuur in amerika

marnix gijsen ● brussel

Er bestaat stellig geen spontane belangstelling voor de Nederlandse literatuur in de Verenigde Staten. De redenen liggen voor het grijpen.

Ten eerste zijn de Amerikanen die het Nederlands als moedertaal hebben, weinig in getal, enkele honderdduizenden ex-Nederlanders en ietwat méér dan 100.000 Vlamingen. De Nederlandse gemeenschap is van een lichtelijk beter intellectueel gehalte dan de Vlaamse. Er bestaat een Nederlands protestants seminarie waar het Nederlands nog in ere wordt gehouden. Van Vlaamse zijde zijn er een aantal kringen en verenigingen en is er vooral De Gazette van Detroit. Bijna uitsluitend zijn onze ex-landgenoten geestelijke middenstanders. Hun literaire cultuur gaat niet verder dan de Leeuw van Vlaanderen, de Bende van Baekeland en De Witte. De grotere etnische groepen, de Polen, Duitsers, Italianen, zijn de gedroomde propagandisten van de cultuur van hun ex-vaderland. Zij behouden hun taal en hun interesse voor de cultuur van dit vaderland. Bij hen kan er sprake zijn van een zekere continuïteit. Die bestaat er tussen de ex-Vlamingen en de levende literatuur niet. Men kan zich bv. moeilijk indenken dat een op 17 of 19 jaar uitgeweken West-Vlaming, haast altijd dialektaal „ingesteld”, de sprong zou kunnen maken van Conscience en Warden Oom naar Louis-Paul Boon of Frans Auwera.

Wat de belangstelling voor de Nederlandse literatuur betreft, is Amerika dus braakland.

Ten tweede moet men vaststellen dat er in onze tijd in Zuid- of Noordnederland geen schrijver is opgestaan wiens werk zich zó internationaal imponeerde,

dat de Amerikaanse lezer het zich niet kon permitteren hem niet te kennen. De enige auteur in de 19e eeuw die dat bereikte was H. Conscience. Het beste bewijs daarvoor is dat van „**Het Goudland**” in Amerika drie verschillende edities verschenen waarvan éne zelfs maar twee-derden van het boek weergeeft. In de 20e eeuw genoot ook L. Couperus een grote faam. Veel minder echter dan Strindberg, Björnson, Ibsen, enz., om maar auteurs van kleine taalgebieden te citeren. Van Franstalige zijde was alleen Maeterlinck beroemd en ook wel Emile Verhaeren. Wanneer een land een auteur heeft voortgebracht van universele bekendheid, dan is het Amerikaans publiek geneigd te veronderstellen dat zijn kollega's wellicht ook de moeite waard zijn om te ontdekken. Van dat „*préjugé favorable*” genieten de Noord- en Zuid-Nederlanders op dit moment stellig niet, want Conscience is vergeten en Couperus, behalve in academische milieu, slechts een vage herinnering.

De zakelijke kant van het verspreiden van boeken in vertaling moet ook worden in acht genomen. De uitgevers winnen het advies in van lektoren; die welke Nederlands kennen zijn weinig talrijk en de meeste zijn erg schroomvallig in hun adviezen want indien zij een boek aanbevelen dat, bij de uitgave, een strop wordt voor de uitgever, dan is hun broodje in gevaar. De uitgever vraagt doorgaans een hoofdstuk in vertaling en een samenvatting van het verhaal, indien hij zonder de hulp van een lektor wil oordelen. Beeld U eens in wat er - naar deze techniek - zou overblijven van Madame Bovary! Een getrouwde vrouw pleegt overspel en sterft een lelijke dood. „Alles schon da gewesen”, zal de uitgever zeggen.

Literatuur met enige diepgang behandelt natuurlijk een zekere problematiek. Een stelregel van de Amerikaanse kritiek is dat de lezer met de auteur moet kunnen meeleven. Dat het vraagstuk de lezer moet vertrouwd zijn. Toen een Minister mij vroeg of er kans bestond dat mijn Amerikaanse vertaling van „**Le Cocu magnifique**” van F. Crommelynck in de Verenigde Staten zou gespeeld worden, zei ik vlakaf neen omdat er in dat land geen bedrogen echtgenoten zijn, enkel gescheiden mannen. Het heeft geduurd tot F. Mauriac de Nobelprijs ontving, dat zijn werk vertaald werd omdat het familieverband, zoals hij dat bv. in „**Le Nœud de Vipères**” beschrijft, in Amerika ondenkbaar is: de familie zou gewoon uiteenspatten. „**La Pharisienne**” had een zeker succes omdat ze sterk herinnert aan zekere puriteinse dames uit New England. Men heeft dus wel interesse voor onze Europese problematiek maar wanneer ze haast identiek is aan de Amerikaanse, dan verzwakt dat interesse, is ze geheel vreemd zoals in het geval Mauriac, dan meent men dat men een al lang overwonnen standpunt behandelt.

Zo besprak de New York Herald Tribune „**Trouwen**” en „**Celibaat**” van Walschap als „a period piece”, een historische roman, de schildering van een periode die in Amerika voorbij is. In zijn uitmuntende inleiding tot de lukse-editie van „**De Vlaschaard**” situeerde K. Jonckheere Streuvels' werk in de literaire historie van de Europese boerenroman. Moest men hem nu in het Engels vertalen voor de Verenigde Staten, dan zou het boek hoogstwaarschijnlijk op een „succès d'estime” kunnen rekenen en zou de kritiek zeggen: „Ja, boerenromans kon men in Vlaanderen ook schrijven”!

Tijdens mijn kwart eeuw verblijf in Amerika, heb ik nooit getracht mijn werk te doen vertalen omdat ik er wel bewust van was dat die literatuur de lezers

niet kon interesseren. Dit alles kan erg ontmoedigd en pessimistisch klinken. Moeten wij er in berusten dat onze auteurs niets te zeggen hebben dat in Amerika kan ingang vinden? Tot voor korte tijd hebben onze diplomatische agenten in den vreemde hun best gedaan om de Zuid-Nederlandse literatuur onder de domper te houden. Het is nog maar dertig jaren geleden dat onze Ambassadeur in Duitsland aan de Minister van Bu-Za inlichtingen vroeg over „un certain Timmermans” die lezingen gaf in Duitsland. Was die wel zuiver op de graat? Wie was die vent?

De jonge agenten zijn haast uitsluitend kommercieel georiënteerd en kulturele voorlichting blijft hen veelal vreemd.

Op het ingangsexamen voor de carrière vroeg ik aan een kandidaat of hij wellicht Frans-schrijvende Belgische auteurs kende. Hij antwoordde me dat hij Françoise Sagan gelezen had. Wanneer er besparingen te doen zijn, dan besnoeit men allereerst de kulturele posten. Heel sporadisch ontdekt men een diplomaat die niet alleen tracht staal en cement te exporteren, maar die ook onze geestelijke waarden wil propageren. Men heeft op Jonckheere moeten wachten tot er op dat gebied iets nuttigs gedaan werd.

Wat muziek betreft, ben ik niets meer dan een toehoorder, maar ik veronderstel dat de levende Belgische komponisten tenminste de Nederlandse waard zijn. Sedert een 20-tal jaren worden hun werken, dank zij Donemus, systematisch en op grote schaal in Amerika verspreid. Jaarlijks ontvangen zij een bedrag van meer dan een miljoen frank als auteursrechten. De direktie van Donemus heeft zich een tiental jaren geleden bereid verklaard een zelfde aktie te voeren voor de Belgische komponisten. De onkosten zouden initiaal slechts \$ 5.000.— (250.000.— fr) per jaar bedragen en later verminderen. De verslagen en voorstellen die ik op dit punt heb geschreven, zouden een fraai boekdeel vullen. Het resultaat was, zoals men in mijn vaderstad zou zeggen, „een Engelse nodding”.

Naar mijn oordeel is het de plicht van een regering zich minstens evenzeer te interesseren voor de nationale literatuur als voor de schilderkunst. Men stuurt hermetisch abstrakte kladderijen naar de vier windstreken alsof het geen geld kost, maar men verwaarloost de stem van onze auteurs te laten horen.

Welke Zuid-Nederlandse auteurs werden er sedert de oorlog in Amerika vertaald en uitgegeven? „**Het Boek van Joachim van Babylon**” was een Engels import, „**De Metsiers**” van Claus werd gepubliceerd, afgezien van zijn literaire waarde, omdat er een GI in voorkwam die goed getekend was, „**Zelfportret**” van Teirlinck en „**Trouwen-Celibaat**” van Walschap verschenen met officiële steun, „**St.-Franciscus**” van Timmermans werd door een priester uit het Duits omgezet en verspreid in katolieke kringen en dat is het volledige bilan van twintig jaren, gezwegen van enkele novellen die door mijn toedoen in antologieën verschenen.

(Tijdens de oorlog verscheen een goede Nederlandse antologie „**Harvest of the Lowlands**”, ook „**Heart of Europe**” en de vertaling van de „**Beatrijs**”.)

De Frans-schrijvende Belgische auteurs staan er veel beter voor, zij schrijven een wereldtaal. De Nederlands-schrijvendenden hebben nog steeds te lijden onder het onrecht dat meer dan een eeuw lang onze kultuur werd aangedaan door onze diplomaten en onder het feit dat Bu-Za geen kulturele politiek heeft en literatuur veelal beschouwt als een produkt dat niet kan verkocht worden.